

XALQLAR PSIXOLOGIYASI NAZARIYASI

Termiz Davlat Unversiteti Ijtimoiy fanlar

Fakulteti talabasi

Rashidova Zamira Sharofovna

ANNOTATSIYA: Etnik stereotip - ijtimoiy stereotipning bir turi - individual g'oyalarning yuqori darajadagi izchilligi bilan tavsiflangan ijtimoiy ob'ektlarning soddalashtirilgan, sxematik tasviri. Bu bir xalqning boshqa xalqqa milliy munosabati, "Kontakt gipotezalari" ga ko'ra, guruhlar o'rtasidagi aloqa sharoitlari qanchalik qulay bo'lsa, ular qanchalik uzoq va chuqurroq o'zaro aloqada bo'lsa, stereotiplar mazmunida haqiqiy belgilarning ulushi shunchalik yuqori bo'ladi. Stereotiplash mexanizmi endi "ijtimoiy kontekst" bilan shartli ekanligi isbotlangan.

KALIT SO'ZLAR: etnik stereotip, milliy ruh, mifologik g'oyalar, ijtimoiy chegara, empiric, etnik psixologiya

ASOSIY QISM: Psixologik sotsiologiya doirasidagi ana shunday sohalardan biri xalqlar psixologiyasidir. U 19-asrning ikkinchi yarmida Germaniyada paydo bo'lgan va eng rivojlangan bo'lib chiqdi. - 20-asr boshlari Eng mashhur vakillari M. Lazar, X. Steyntal. V. Vundt. Xalqlar psixologiyasi sotsiologiya va ijtimoiy psixologiya chorrahasida vujudga kelgan yo'nalishdir. Uning mohiyati shundan iboratki, tarixiy jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchi xalq, etnik guruh bo'lib, u madaniyat, din, til, afsonalar, urf-odatlar va urf-odatlarda namoyon bo'ladigan "milliy ruh" ko'rinishidagi faol tamoyil bilan tavsiflanadi. axloq. Bu "milliy ruh" ma'lum bir xalq (etnik guruh) vakillari bo'lgan kishilarning individual ongini, ruhiyatini belgilaydi. U ("xalq ruhi") etnosga xos bo'lgan o'ziga xos umumiy jihatlarga ega va milliy madaniyatning o'xshash tuzilmalarida va ma'lum bir mos keladigan xarakter belgilarida namoyon bo'ladi. "Xalq ruhi" tahlili asosida ma'lum bir etnik guruhning mifologiyasi, xalq urf-odatlari, milliy madaniyatini o'z ichiga olgan va shuning uchun aniq tadqiqot ob'ekti bo'lishi mumkin bo'lgan ma'lum bir ijtimoiy-psixologik portretni chizish mumkin.

Xalqlar psixologiyasini Vilgelm Vundt (1832-1920) eng chuqur tahlil qilgan, u o'z hayotining asosiy (o'n jildlik) asarini - "Xalqlar psixologiyasi" (1900-1920) ni bag'ishlagan. Bu asarning asosiy g'oyalarining qisqacha mazmuni rus tilida chop etilgan*29. O'n jildlik kitobda turli xalqlar va etnik guruhlar psixologiyasining o'ziga xos xususiyatlari, madaniyat, san'at, til, afsonalarda "xalq ruhi" ning o'ziga xos ko'rinishlari haqida nafaqat nazariy, balki empirik materiallar ham mavjud. , urf-odatlar, axloq, odatlar, va hokazo. Vundt o'zining ilmiy ishlari bilan ham, 1879 yilda Leyptsigda dunyodagi birinchi psixologik laboratoriyani yaratganligi va eksperimental psixologiya bo'yicha

xalqaro markazga aylangani bilan mashhur edi. Dunyo, jumladan, rus faniga xizmatlari uchun 1902 yilda Sankt-Peterburg Fanlar akademiyasining faxriy a'zosi etib saylandi. Dunyoda olim empirik etnopsixologiya asoschisi obro'siga erishdi.

Vundt psixik jarayonlarni jismoniy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq holda ko'rib chiqdi, ular tashqi tomondan tana sifatida, ichkaridan esa ruh sifatida namoyon bo'ladigan bitta haqiqiy mavjudotning ikki tomonini tashkil qiladi, deb hisoblaydi. Ongni uning hodisalari va faktlarini o'z-o'zini kuzatish orqali o'rganib, u ko'plab psixik jarayonlarni, birinchi navbatda, fikrlash, nutq, irodani tajriba qilish mumkin emas degan xulosaga keldi. Ularni madaniy-tarixiy metod yordamida o'rganish kerak, ayniqsa, ular individual psixologiya emas, balki xalqlar psixologiyasi sohasiga tegishli. Uning fikricha, "xalqlar psixologiyasi individual psixologiya bilan bir qatorda mustaqil fandır va u ikkinchisining xizmatlaridan foydalansa ham, uning o'zi individual psixologiyaga sezilarli yordam beradi". U Lazar va Shteyntal tomonidan taklif qilingan individual psixologiya va xalqlar psixologiyasi o'rtasidagi qarama-qarshilikka qo'shilmadi va ular o'zaro bog'liq deb hisobladi va ikkinchisi bu munosabatlarda individual onglarning murakkab ijodiy sintezi sifatida ishlaydi.

Vundtning fikricha, xalqlar psixologiyasi uchta katta sohani va maxsus psixologik tadqiqotni talab qiluvchi uchta asosiy muammoni: til, mif, urf-odatlarini qamrab oladi. Ular "bir-biri bilan shunchalik chambarchas bog'langan umumiy ma'naviy hodisalarni ifodalaydilar, ulardan birini ikkinchisiz tasavvur qilib bo'lmaydi". Ularning o'zaro ta'sirini o'rganish xalqlar psixologiyasining muhim vazifasidir. Yana bir muhim vazifa - bu xalq ruhining mohiyatini psixologik tushunishga intilish va ularning ma'naviy faoliyati qanday qonuniyatlarga ko'ra sodir bo'lishini aniqlash.

Til, mif va urf-odatlar, Vundt yozganidek, xalq ruhi ijodining bevosita mahsulidir va ular bu ijodning ba'zi bir parchalari emas, balki "xalqning mana shu ruhini o'z ko'rinishida, nisbatan ta'sirlanmagan holda ifodalaydi. tarixiy rivojlanishning individual jarayonlarining individual ta'siri". Vundt til, mif va urf-odatlar individual ong va individual iroda harakatlariga bog'liq emasligini isbotlashga intiladi. Qolaversa, bu ong va bu irodaga xalq psixologiyasining mazmuni sifatida uning ruhi ta'sir qiladi. Shuning uchun xalqlar psixologiyasi birlamchi, individlar psixologiyasi esa ikkinchi darajali.

Vundt til, afsona va urf-odatlarini nafaqat birgalikda, "kompaniya"da, o'zaro bog'liqlikda, balki "xalq ruhi"ning ushbu uchta asosiy komponentining har birini tavsiflovchi alohida-alohida ko'rib chiqadi. U yozmoqda: "Til xalq ruhida yashovchi g'oyalarning umumiy shakli va ularning bog'lanish qonuniyatlarini o'z ichiga oladi. Miflar bu g'oyalarning asl mazmunini his-tuyg'ular va harakatlar bilan shartlashtirgan holda o'z ichiga oladi. Nihoyat, odatlar irodaning umumiy yo'nalishlarini ifodalaydi. ana shu g'oyalar va g'oyalardan kelib chiqqan". O'sha ko'rib turganingizdek, til, mif va urf-odatlar sof psixologik ruhda talqin etiladi, ong unsurlari, kishilarning ma'naviy hayoti, individlarni

bir-biri bilan muayyan tarzda bog'laydi. Shuning uchun Vundtning psixologiya bilan yuqorida qayd etilgan uchta tadqiqot yo'nalishi o'rtasidagi bog'liqlik to'liq ro'yobga chiqqanligini ta'kidlashi bejiz emas.

Xalqlar psixologiyasini umumiy psixologiyaning bir qismi sifatida ko'rib, olim, uning rivojlanishi individual psixologiya uchun juda ko'p narsalarni beradi, deb hisoblaydi, chunki til, afsona va urf-odatlar odamlarning ruhiy hayoti haqida material beradi. "Masalan, - deb yozadi Vundt, - o'z-o'zidan xalq ruhi mahsuli bo'lgan tilning tuzilishi individual tafakkurning psixologik qonuniyatlarini yoritib beradi. Mifologik g'oyalar evolyutsiyasi o'z-o'zidan o'z-o'zidan paydo bo'lgan tilning tuzilishiga o'rnak beradi. individual fantaziya ijodini tahlil qilish, urf-odatlar tarixi esa individual iroda motivlarining rivojlanishini yoritadi".

Vundt bir qator etnik guruhlarining tili, afsonalari va urf-odatlarini o'rganish bo'yicha o'zining taklif qilgan empirik tadqiqot dasturi orqali xalqlar psixologiyasini yanada aniqroq, real ko'rinishga keltirishga intildi. Shu tariqa u kundalik ongning o'ziga xos sotsiologiyasini yaratdi. Aytgancha, fenomenologik sotsiologiya va etnometodologiyaning paydo bo'lishi va odamlar va etnik guruhlarining kundalik, kundalik hayotini ularning tadqiqot qiziqishlari ob'ekti deb e'lon qilishi bilan bunday taklif to'g'ri bo'ldi. Empirik tadqiqotlar dasturini amalga oshirish xalqlar psixologiyasini ularning ma'naviy hayotining ichki, chuqur xususiyatlarini o'rganadigan tavsifiy ilmiy intizomga aylantirishi kerak edi.

Shuni ta'kidlash kerakki, umuman olganda, xalqlar psixologiyasi ijobiy rol o'ynadi, etnik guruhlarining ma'naviy hayotining bir qator sotsiologik muammolarini qo'ydi va tilshunoslar, tarixchilar, etnograflar, filologlar, eng muhimi, psixolog va sotsiologlarni jalb qilishga muvaffaq bo'ldi. ularning o'qishiga. Bu madaniyat va individual ongning o'zaro ta'sirini o'rganishga qaratilgan birinchi urinishlardan biri edi. Ammo bu o'zaro ta'sirning nazariy kontseptsiyasi yaratilmagan. Psixologlar tomonidan qo'llaniladigan tavsiflovchi materialning katta miqdoriga kelsak, u tushuntirish tushunchalarini yaratishda foydali emas edi. Xalqlar psixologiyasi doirasida olib borilgan tadqiqotlar tarixiy psixologiya, etnopsixologiya, madaniy antropologiya, psixolingvistika kabi bilim sohalarining paydo bo'lishi va yaqinlashishi jarayoni uchun katta ahamiyatga ega edi. Biroq sotsiologiya xalqlar psixologiyasidan yuqorida tilga olingan ilmiy fanlarga qaraganda ancha kam narsa olgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Психология социализма Гюстав Лебон
2. «поведенческой технологии» Скиннер
3. McDavid J., Harari H. social psychology
4. Порыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории

